

L.Ə.Ələkbərova

b.m., Azərbaycan Memarlıq və İnşaat Universiteti

ORCID 0000-0002-3898-3941

E.H.Rəhimova

magistrant, Azərbaycan Memarlıq və İnşaat Universiteti

Məqalə redaksiyaya daxil olub 04.04.2025

The article was received by editorial board on 04.04.2025

Статья принята к печати 04.04.2025

İNNOVASIYA PROSESLƏRİNİN İDARƏ EDİLMƏSİNƏ EKOSİSTEM YANAŞMASI

Xülasə

Innovativ inkişaf paradigmasına keçid davamlı rəqabətli inkişafın təmin edilməsi kontekstində obyektiv zərurətdir. Tədqiqatın məqsədi innovativ inkişafın idarə edilməsi metodologiyasının təkmilləşdirilməsi istiqamətlərini əsaslandırmaqdır. Ərazi innovasiya proseslərinin təşkili ilə bağlı müasir nəzəri konsepsiyaların təhlili əsasında innovasiya fəaliyyətinin idarə edilməsinin davamlı inkişafın əsas institutlarından biri kimi regional innovasiya ekosisteminə vahid baxış əsasında qurulmasını təklif edən fərziyyə təsdiqlənir. Məqalədə ekosistem yanaşması təklif edilir ki, ona əsasən qloballaşma şəraitində regional innovasiya ekosistemlərinin qurulması nümunələri sosial-iqtisadi və innovativ inkişaf məqsədlərinin əlaqələndirilməsini, onların qurulmasına differensial yanaşmanı, davamlı bilik və texnologiya axınlarının formalaşdırılmasını, iştirakçılar arasında müxtəlifliyin və rəqabətin təmin edilməsini nəzərdə tutur.

Açar sözlər: *regional innovasiya ekosistemi, innovasiyanın inkişafı paradigması, sosial-iqtisadi sabitləşmə, innovasiyaların idarə edilməsi, innovasiya siyasəti, regional strategiyaların differensiallaşdırılması, innovasiya fəaliyyətinin subyektləri.*

Qlobal iqtisadi sistemlərin təkmilləşdirilməsinin ən mühüm istiqaməti innovativ inkişaf variantının prioritetinin tanınması və bu məqsədlə yığılmış istehsal, elmi-texniki və insan potensialından istifadə edilməsidir. İstehsal artımının ekstensiv amillərinin maksimum istifadə səviyyəsinə yaxınlaşması ilə əlaqədar olaraq XXI əsrdə elmin, innovasiyanın və texnologiyanın inkişaf etmiş ölkələrin iqtisadiyyatında mütərəqqi rolu aparıcı yer tutur. İnnovativ fəaliyyətin stimullaşdırılmasının forma və üsullarını təkmilləşdirmədən innovativ proseslərin gələcək inkişafı mümkün deyil.

Azərbaycanda innovasiya ekosisteminin təkmilləşdirilməsi və müəssisələrin innovasiya fəaliyyətinin gücləndirilməsi regionlar üzrə resurslara bərabər çıxışı təmin edən inklüziv yanaşma tələb edir. Hökumət paytaxtdan kənarda regional innovasiya mərkəzlərinin inkişafına sərmayə qoymalı, kiçik şəhərlərdə startapların inkişafı üçün lazımı infrastruktur və dəstəyi təmin etməlidir. Hər bir regional mərkəz innovasiya ekosistemində müxtəlifliyi inkişaf etdirmək və yerli işçi qüvvəsinin faydalanmasını təmin etmək üçün regional güclü tərəflərə əsaslanaraq müxtəlif sektorlarda ixtisaslaşmalıdır. Kənd yerlərində internet bağlantısını genişləndirməklə rəqəmsal inklüzivliyi təşviq etmək startaplara onlayn bazarlara və alətlərə daxil olmaq imkanı verəcək və beləliklə, onların müştəri bazasını genişləndirəcək.

İnkişaf etməmiş regionlarda startapları dəstəkləmək üçün investorlara maliyyə stimullarının təklif edilməsi, ən çox ehtiyac duyulan yerlərdə maliyyələşməyə çıxışı artıracaq. Təlim proqramlarının regional ehtiyaclara uyğunlaşdırılması yerli işçi qüvvəsinin öz ərazilərində inkişaf etməkdə olan sənayeləri dəstəkləmək üçün lazım olan bacarıqlara yiyələnməsini təmin edəcək. Regional startapları şəhər investorları və tərəfdaşları ilə bir araya gətirən şəbəkələşmə tədbirlərinin

təşkili əməkdaşlıq üçün dəyərli imkanlar yaradacaq. Digər yanaşma Azərbaycan diasporunu ölkədə innovasiyaları təşviq etmək üçün öz təcrübəsindən, şəbəkələrindən və maliyyə resurslarından istifadə etmək üçün fəal şəkildə cəlb etməkdən ibarətdir. Texnologiya və innovasiya sahəsində çalışan diaspor üzvlərinin hərtərəfli məlumat bazasının yaradılması potensial mentorları, investorları və startaplar üçün tərəfdaşları müəyyən etməyə kömək edə bilər. Yerli startapları və diaspor üzvlərini bir araya gətirən müntəzəm şəbəkə tədbirlərinin təşkili bilik mübadiləsi və əməkdaşlıq imkanları yaradacaq.

Innovasiyaların istehsal praktikasına tətbiqi iqtisadi transformasiyanın ən mürəkkəb prosesi olduğundan həlli ən çətin problemlərdən biridir. Innovasiya proseslərinin inkişafı əsasən iqtisadi məkanın heterojenliyi və regional iqtisadiyyatların innovativ restrukturizasiyaya müxtəlif adaptiv imkanları ilə bağlıdır. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, innovativ proseslər qurulmuş iqtisadi münasibətlərin müvəqqəti olaraq qeyri-sabitləşməsinə gətirib çıxarır, iştirakçı təsərrüfat subyektlərinə isə yaranan itkiləri kompensasiya edən kommersiya nəticəsinin əldə edilməsinə zəmanət verilmir. Bu, açıq şəkildə müəssisə rəhbərliyinin innovasiyaya sərmayə qoymaqda maraqlı olmadığını göstərir, çünki bu şəkildə fəaliyyətin gəlirliliyinin artırılması ehtimalı azdır.

Özəl biznesdə innovasiya prosesinin həyata keçirilməsi ilə bağlı motivasiyanın olmaması dövləti innovasiya fəaliyyətini aktiv şəkildə stimullaşdırmağa məcbur edir. Problemin sonrakı tədqiqi bu məsələ ilə bağlı bəzi nəzəri aspektlərin aydınlaşdırılmasını tələb edir.

Böyük Ensiklopedik Lüğətdə stimulaşdırma anlayışı "hərəkətə təşviq, davranışın motivasiya səbəbi" kimi təyin olunur. Təşviqlər şirkətin fəaliyyətinə müəyyən istiqamətdə təsir etmək üçün müxtəlif stimullardan istifadə edilməsi prosesidir.

Innovasiya terminləri lüğətində "innovasiyanın stimullaşdırılması" anlayışı yoxdur, lakin innovasiya fəaliyyəti üçün daxili və xarici stimullar konsepsiyasını təqdim edir. Innovativ fəaliyyətin daxili stimulu "innovativ müəssisənin məhsullarının bazarda rəqabət qabiliyyətini artırmaq üçün köhnəlmiş avadanlığın dəyişdirilməsi zərurəti" kimi başa düşülür. Innovasiya fəaliyyətinin xarici stimulları "dövlətin iqtisadi siyasəti, dünya iqtisadiyyatının yeni inkişaf mərhələsinə keçidi, innovasiya fəaliyyətinin güclənməsi və bilik və texnologiyaları bazarla birləşdirən innovasiyalara yeni yanaşma, davranış stereotiplərinin dəyişməsi nəticəsində xarici mühitdə baş verən hadisələr" kimi müəyyən edilir.

Sosial-iqtisadi sabitləşmə amili kimi innovasiyalardan istifadə innovasiya ekosisteminin inkişafının idarə edilməsi zamanı aşağıdakı əsas qanunlara riayət etməyi tələb edir:

- innovativ ekosistemin inkişafı regionun sosial-iqtisadi inkişaf mexanizminin tərkib hissəsidir ki, bu da elm və innovasiyanın inkişafı yolu ilə ərazinin mövcud rəqabətqabiliyyətli artım mənbələrinin gücləndirilməsi və yeni mənbələrin yaradılmasına cavabdehdir. Buna görə də, davamlı artım konsepsiyasına əsaslanaraq, innovasiya ekosisteminin inkişafının idarə edilməsi məsələlərini həll edərkən, regional icmaların innovasiya və sosial-iqtisadi inkişafının maraqlarının uyğunlaşdırılmasını təmin etmək prinsipial əhəmiyyət kəsb edir;

- regional innovasiya proseslərinin miqyası və keyfiyyəti innovasiya ekosisteminin inkişaf elementlərinin inkişafından, müxtəlifliyindən və dinamik tarazlığından, innovasiya fəaliyyətinin subyektləri arasında rəqabət və qarşılıqlı əlaqənin dərəcəsindən asılıdır. Ərazinin innovasiya proseslərinin (yüksək texnologiyalı istehsal, elm, təhsil və dövlət) əsas iştirakçılarının potensialının və innovasiya ekosisteminin inkişafına cəlb edilməsinin sosial-iqtisadi dayanıqlıq maraqları əsasında məqbul səviyyədən aşağı düşməsi ərazinin iqtisadi fəaliyyətin aşağı texnoloji və aşağı gəlirli sektorlarına sıxışdırılma riskini artırır;

- innovasiya ekosisteminin inkişafı iştirakçıları arasında, ilk növbədə elm və biznes arasında sabit bilik və texnologiya axınlarının olması onun həyat qabiliyyətini təmin etmək üçün əsas şərtidir. Bu baxımdan innovasiya ekosisteminin inkişafının idarə edilməsinin ən mühüm vəzifələrindən biri innovasiya proseslərinin subyektləri arasında mövcud olanları gücləndirmək və yeni uzunmüddətli əlaqələrin inkişafını stimullaşdırmaq, onların müxtəlifliyini və dərinliyini artırmaqdır. Bu problemin həlli regionda elmin və innovasiyanın inkişafına mane olan maneələrin azaldılması istiqamətində iş tələb edir;

➤ ərazinin uzunmüddətli əsasda yüksək innovativ fəallığını təmin edən innovasiya ekosisteminin inkişafında mərkəzi həlqə yüksək texnologiyalı biznesdir ki, bunun üçün yeni, getdikcə təkmilləşən məhsulların, xidmətlərin və texnologiyaların davamlı olaraq bazara çıxarılması rəqabət qabiliyyətinin əsas amilidir. Buna görə də innovativ transformasiyaların birinci mərhələsində əsas səylər yüksək texnologiyalı istehsal ərazisində ən son texnoloji paradigmlərin yaradılması üçün şəraitin yaradılmasına yönəldilməlidir. Yavaş inkişaf trayektoriyası ilə innovativ iqtisadiyyata doğru irəliləməyə məcbur olan ərazilər üçün bu strategiyanın uğuru Yaponiya, Çin, Tayland və s. kimi ölkələrin təcrübəsi ilə təsdiqlənir;

➤ ərazinin yüksək səviyyəli yenilik və orijinallıq innovasiyaları yaratmaq qabiliyyəti, əsasən, regionda elmi tədqiqatların vəziyyətindən və yeni biliklərin praktiki tətbiqi üçün əlverişli şəraitdən asılıdır. Yaradıldığı regionda biliyin lazımı səviyyədə istifadə edilməməsi ən fəal bilik generatorlarını ondan kənarda potensial istehlakçıların axtarışına keçməyə stimullaşdırır. Bu, innovasiya ekosisteminin inkişafının ahəngdarlığının təmin edilməsi, ərazinin elmi potensialının və ondan yerli icmaların davamlı inkişafı maraqları nəminə istifadə imkanlarının qorunması üçün əlavə risk faktorudur;

➤ hər hansı ərazi obyektlərinin innovativ inkişafı problemlərini uğurla həll etmək üçün uyğun olan innovativ ekosistemin inkişafı üçün universal konfigurasiya yoxdur. Hər bir ekosistem müəyyən dərəcədə unikaldir ki, bu da regionlar arasında elmi, təhsil və istehsal potensialında, vətəndaşların ixtisas və rifah səviyyəsinin, mövcud sosial-iqtisadi yüksəliş problemlərinin, mədəni, tarixi və digər amillərin qaçılmaz fərqləri ilə müəyyən edilir. Bu, innovasiya ekosisteminin inkişafı strategiyasının işlənilməsində differensial yanaşmadan istifadə etmək zərurətindən xəbər verir. İnnovasiya ekosisteminin fəaliyyəti üçün institutların və mexanizmlərin optimal birləşməsi tədricən inkişaf etdirilir və birdəfəlik müəyyən edilmir, elmi-texniki tərəqqinin təsiri altında inkişaf edir.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat:

1. Aslanlı K. (2017). "Azərbaycanda innovasiya siyasətinin effektivliyinin artırılması yolları" Bakı. 51 səh.
2. Əzizova G.A. (2012). "Dövlətin investisiya-innovasiya siyasəti" Dərs vəsaiti. Bakı Nəşriyyatı. - 212 səh.
3. Hüseynova A. (2017). "İnnovasiya Fəaliyyəti Haqqında Bir Sıra Stimullaşdırıcı Mexanizmlər". Bakı. 37 səh.
4. Hüseynova A. (2013). "Azərbaycanda innovasiya potensialının təhlili". – Bakı. - 315 səh.

L.A.Alekperova

*senior lecturer, Azerbaijan University of Architecture and Construction
ORCID 0000-0002-3898-3941*

E.H.Rahimova

master student, Azerbaijan University of Architecture and Construction

Ecosystem approach to management of innovation processes

Abstract

The transition to the innovative development paradigm is an objective necessity in the context of ensuring sustainable competitive development. The purpose of the study is to substantiate the directions of improving the methodology for managing innovative development. Based on the analysis of modern theoretical concepts related to the organization of territorial innovation processes, the hypothesis is confirmed, which suggests that the management of innovation activity should be built on the basis of a unified view of the regional innovation ecosystem as one of the main institutions of sustainable development. The article proposes an ecosystem approach, according to which the examples of building regional innovation ecosystems

in the conditions of globalization imply the coordination of socio-economic and innovative development goals, a differentiated approach to their construction, the formation of sustainable knowledge and technology flows, and ensuring diversity and competition among participants.

Keywords: *regional innovation ecosystem, innovation development paradigm, socio-economic stabilization, innovation management, innovation policy, differentiation of regional strategies, subjects of innovation activity.*